

Ольга ЛЯШЕНКО,

доцентка кафедри інструментально-виконавської майстерності
Факультету музичного мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
б-р І. Шамо, 18/2,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5840-8178>
o.liashenko@kubg.edu.ua

Людмила ГАРКУША,

старша викладачка кафедри
інструментально-виконавської майстерності
Факультету музичного мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
б-р І. Шамо, 18/2,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-7078-7994>
l.harkusha@kubg.edu.ua

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МЕТОДІВ ФОРТЕПІАННОГО НАВЧАННЯ У ФАХОВУ ПІДГОТОВКУ СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ

У статті науково обґрунтовано роль фортепіано у фаховій підготовці студентів-вокалістів в університеті, доведено доцільність застосування піаністичних методів і прийомів у вокально-освітній практиці. Проаналізовано наукову та навчально-методичну літературу з фахової підготовки студентів університету у фортепіанному й вокальному класах. Виявлено малодосліджені аспекти цієї наукової проблеми, окреслено завдання щодо їх теоретичного обґрунтування і практичного впровадження в освітній процес. Визначено методи наукового дослідження, застосування яких забезпечує різнобічне розкриття вибраної теми. Розкрито специфіку навчання вокалістів у класі фортепіано. Проаналізовано базові положення викладання фортепіано в системі університетської освіти. Схарактеризовано теоретичний та практичний аспекти освітньої діяльності студентів у фортепіанному класі. Здійснено порівняння завдань фортепіанної підготовки студентів-інструменталістів та студентів-вокалістів. Окреслено фахові функції викладача музичного інструмента в університеті (навчальну, розвивальну, виховну, художньо-творчу, науково-методичну). Доведено необхідність ознайомлення викладачів фортепіано зі змістом вокальної підготовки студентів з метою виявлення тих видів навчальної роботи, які потребують застосування піаністичних навичок і специфічних прийомів гри. Визначено аспекти, які мають урахувати викладачі для мотивації студентів-вокалістів та професійного спрямування їхньої фортепіанної підготовки. Аргументовано необхідність міждисциплінарної взаємодії у формуванні фахових компетентностей студентів-вокалістів у фортепіанному класі. Наведено приклади застосування піаністичних умінь у виконанні на фортепіано вокальних вправ, які потребують залучення знань з музично-теоретичних дисциплін. Структуровано методи фортепіанного навчання студентів спеціальності «Сольний спів», визначено їх педагогічне призначення. Констатовано, що заняття студентів-вокалістів у фортепіанному класі забезпечують імплементацію піаністичних навичок і прийомів у практику вокального навчання. **Ключові слова:** студент-вокаліст, фахова підготовка, університетська освіта, фортепіанний клас, методи фортепіанного навчання, піаністичні навички й прийоми.

© Ляшенко О., Гаркуша Л., 2025

Вступ. Сучасне вокальне мистецтво України характеризується різноманітністю стилів, жанрів та напрямів, втілених в оригінальних творах вітчизняних композиторів, обробках та аранжуваннях народного пісенного матеріалу, у творчості академічних, естрадних і джазових співаків, здатних на високому професійному рівні здійснювати концертно-виконавську та вокально-педагогічну діяльність.

Тому особливого значення набуває фахова підготовка вокалістів у закладах вищої освіти, що потребує упровадження в освітній процес нових підходів, ефективних форм і методів навчання, спрямованих на розвиток творчого потенціалу кожного студента та формування його фахових компетентностей відповідно до сучасних вимог.

Професійна освіта студентів спеціальності «Сольний спів» у класичному університеті має

свою специфіку, визначену завданнями підготовки студентів до: а) викладання вокальних дисциплін у закладах початкової мистецької освіти (школах мистецтв, дитячих музичних школах і студіях, центрах дитячої та юнацької творчості); б) роботи з вокальними ансамблями (навчальними, професійними); в) концертно-виконавської діяльності соліста-вокаліста за обраною спеціалізацією (академічний, естрадний чи джазовий спів).

Фахова підготовка студентів-вокалістів передбачає обов'язкове застосування фортепіано як універсального музичного інструмента, на якому виконують: 1) акомпанемент до вокальних творів, вокалізів та вокальних вправ; 2) партитури для вокальних ансамблів; 3) завдання з теорії музики, гармонії та методики викладання вокалу. З цієї метою до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів музичного мистецтва зі спеціалізації «Сольний спів» (ОПП, 2021) уведено навчальний курс «Фортепіано», який майбутні вокалісти опановують протягом усього терміну навчання в університеті.

Викладання цієї навчальної дисципліни має свої особливості, що зумовлені різним рівнем доуніверситетської музичної підготовки студентів, які мають добрі природні вокальні дані та вокальні навички, але не володіють фортепіано, або мають лише початкові навички гри на цьому інструменті. Це зумовлює певні труднощі у проведенні занять з фортепіано для вокалістів та спонукає викладачів до розроблення таких індивідуальних програм для кожного студента, які б забезпечували розвиток інструментальних умінь, необхідних для навчальної та майбутньої вокально-педагогічної і вокально-виконавської діяльності.

Зважаючи на солідні науково-теоретичні розробки щодо навчання гри на фортепіано студентів інструментально-виконавських спеціальностей та досліджень у сфері вокального виконавства і вокальної педагогіки, все ж малодослідженими залишаються методи навчання вокалістів у фортепіанному класі, що потребує: а) розроблення професійно орієнтованого навчального матеріалу та специфічних форм і методів його засвоєння студентами-вокалістами; б) фахової універсальності викладача, який має не тільки добре володіти методикою навчання гри на фортепіано, але і знати специфіку виконання фортепіанного супроводу до вокальних вправ, вокалізів та вокальних творів.

Недостатня теоретична розробленість цього аспекту фортепіанної підготовки студентів-вокалістів зумовила *актуальність* нашого наукового дослідження.

Мета статті полягає у визначенні й науковому обґрунтуванні методів фортепіанного навчання студентів-вокалістів та доцільності застосування піаністичних навичок і прийомів у вокально-освітній практиці.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) аналіз наукової та навчально-методичної літератури з фахової підготовки студентів університету у фортепіанному та вокальному класах; 2) визначення методів наукового дослідження, застосування яких забезпечить різнобічне розкриття вибраної теми; 3) виявлення специфіки навчання вокалістів у класі фортепіано та обґрунтування доцільності застосування запропонованих методів у фаховій підготовці студентів спеціальності «Сольний спів» в умовах університетської освіти.

Методологія дослідження ґрунтується на дотриманні концептуальних положень музичної педагогіки та методик фахового навчання бакалаврів музичного мистецтва в університеті, а також на комплексному застосуванні методів: *аналізу* науково-педагогічних і методичних досліджень (з метою розкриття змісту фортепіанної підготовки вокалістів); *систематизації* науково-теоретичних і методичних положень (для виявлення малодосліджених аспектів); *порівняння* змісту фортепіанного навчання студентів-інструменталістів та студентів-вокалістів; *спостереження* за освітньою діяльністю студентів-вокалістів у фортепіанному класі (з метою виявлення труднощів в опануванні навчального матеріалу); *узагальнення* науково-методичного й практичного досвіду викладання фортепіано для вокалістів (з метою визначення перспективних шляхів удосконалення цього процесу).

Огляд досліджень. Ураховуючи те, що наше дослідження є міждисциплінарним, ми визначили три напрями науково-методичної літератури (фортепіанна, вокальна, цифрові музичні інструменти), аналіз якої є доцільним для виявлення специфіки та визначення професійно орієнтованих методів фортепіанного навчання студентів-вокалістів в університеті.

Базові положення викладання фортепіано в системі музично-педагогічної освіти сформулювала О. Шрамко, зазначаючи, що воно (викладання) «має свою специфіку, яка полягає в універсальності цілей та завдань виховання майбутніх учителів музики в інтенсивному та всебічному розвитку здібностей студентів. <...> Універсальний розвиток студентів стає спеціальною, чітко визначеною метою навчання. Тому дидактичний ракурс такого навчання має охоплювати універсальні за характером та синтетичні за структурою прийоми, способи та методи» (Шрамко, 2008, с. 9–10).

Ця теза є актуальною не тільки для фахової підготовки майбутніх учителів музики у класі спеціального фортепіано, але і для фортепіанного навчання студентів-вокалістів, які використовують фортепіано як незамінний інструмент у підготовці до занять з музично-теоретичних дисциплін, а також для самостійного опрацювання навчального вокального репертуару.

В освітній діяльності студентів у фортепіанному класі Л. Гаркуша, О. Економова й Т. Бутенко виокремлюють теоретичний та практичний аспекти. «Теоретичний забезпечує: а) сприймання, усвідомлення й запам'ятовування студентом навчальної інформації у процесі аудиторних занять, майстер-класів, академічних концертів (заліків, екзаменів); б) теоретичне опрацювання нотного матеріалу (музично-теоретичний аналіз фортепіанного твору та визначення методів роботи над ним; осмислення інтерпретаційного плану тощо); в) критичний аналіз власних концертних виступів (аналіз допущених помилок та проектування способів їх подолання). Практичний аспект реалізується у фортепіанному класі в процесі: а) аудиторних занять та самостійної роботи студента засобами гри на інструменті; б) публічних концертних виступів під час підсумкового контролю (виконання студентом екзаменаційної програми, висвітлення рівня сформованості технічних навичок, інтерпретаційних умінь, індивідуальної виконавської манери тощо)» (Гаркуша, Економова, Бутенко, 2022, с. 282).

Відмінність означених видів освітньої діяльності піаністів у класі спеціального фортепіано від фортепіанної підготовки студентів-вокалістів полягає лише в останньому пункті, оскільки майбутні співаки свої піаністичні уміння у виконанні фортепіанних творів демонструють тільки під час модульного контролю (заліку, екзамену) з фортепіано, а в публічних виступах беруть участь лише як співаки, виконуючи вокальні твори у супроводі концертмейстера (професійного піаніста). Винятком є ті студенти естрадної спеціалізації, які до вступу в університет вивчали фортепіано як спеціальний інструмент і можуть виконувати твори сучасних пісенних жанрів під власний супровід, а також фортепіанні музичні твори на публічних концертах.

Успішність фортепіанної підготовки студентів університету великою мірою залежить від дотримання викладачем концептуальних положень у галузі музичної педагогіки. Наукові засади викладання основного музичного інструмента в умовах університетської освіти сформулювала Т. Пляченко, визначивши завдання, принципи, методи і засоби навчання студентів в інструментальному класі, а також окресливши фахові компетенції та професійні функції викладача цієї дисципліни. *Навчальну функцію* викладач здійснює на аудиторних заняттях у процесі: пояснення студентові основних категорій і понять сольного інструментального виконавства; формування та вдосконалення інструментальних навичок студента засобами вивчення програмових творів; підготовки студента до концертно-виконавської, педагогічної та культурно-освітньої діяльності. *Розвивальну функцію* дослідниця вбачає у: розвитку музичних здібностей та інструмен-

тально-виконавських умінь студента; збагаченні його репертуару творами різних стилів і жанрів; розвитку емоційної та духовної сфер студента на аудиторних заняттях, під час самостійної роботи й концертних виступів. *Виховну функцію* викладач-інструменталіст здійснює в процесі виховання у студента індивідуального виконавського стилю, навичок самоосвіти, самовдосконалення та самоорганізації, навичок педагогічного спілкування, артистизму та сценічної культури. *Художньо-творчу функцію* викладач музичного інструмента реалізує засобами інтерпретації музичних творів, створення перекладень, обробок та аранжувань, а також у процесі власної культурно-освітньої, концертно-виконавської та композиторської діяльності. *Науково-методична функція* забезпечує: опрацювання викладачем навчально-методичної, науково-педагогічної і мистецтвознавчої літератури; навчання студентів та надання їм методичної допомоги щодо засвоєння практичних навичок і теоретичних положень у сфері інструментального виконавства (Пляченко, 2014, с. 10–11).

Означені функції виконує і викладач фортепіано для вокалістів, але із суттєвим уточненням: інструментальну підготовку майбутніх академічних та естрадних співаків слід здійснювати на менш складному фортепіанному репертуарі з урахуванням умінь, необхідних для самостійної роботи студента над навчальним вокальним матеріалом.

Тому викладачам фортепіано для вокалістів бажано ознайомитися з основними положеннями вокальної методики, яка застосовується у фаховій підготовці студентів університету, щоб мати уявлення про ступінь використання вокалістами піаністичних умінь в освітній та педагогічній практиці. У таких навчально-методичних посібниках слід звернути увагу на вокально-технічні вправи, які наводяться авторами: 1) *із фортепіанним супроводом* та методичними поясненнями, як, наприклад, у «Методиці викладання вокалу» Т. Пляченко (2005, с. 70–77) та інших виданнях, що дає уявлення про фактуру фортепіанного акомпанементу до вокальних вправ для розспівування та формування у студента певних вокально-технічних навичок; 2) *без фортепіанного супроводу*, як, приміром, у посібнику Н. Овчаренко «Основні вокальної методики» (2008, с. 39–43) та інших, що дає студентам і викладачам простір для імпровізаційної творчості та формування навичок гри на слух акомпанементу до вокальних вправ. Специфіка та зміст роботи над таким навчальним матеріалом викладені також у посібнику «Вправи та вокалізи» Е. Макарової та В. Яковенко (2010).

Ще одним аспектом застосування студентами навичок гри на фортепіано є вивчення курсу «ІКТ в галузі музичного мистецтва». На заняттях з цієї навчальної дисципліни (передбаченої

освітньо-професійною програмою для вивчення у I–II семестрах) використовується MIDI-клавіатура (аналогічна фортепіанній) для набору на комп'ютері (зі спеціальним програмним забезпеченням, яке підтримує MIDI-введення) нотного тексту — електронної партитури, вокального твору, вокалізу або вправи тощо. Виконання таких навчальних завдань потребує застосування студентами-вокалістами піаністичних умінь.

Як зазначають Б. Кишакевич, С. Кишакевич та Г. Стець, «цифровізація музичної освіти сприяє розширенню рамок звичайного навчання, роблячи його більш відкритим, динамічним та результативним, а також відкриває нові шляхи для творчого зростання та обміну досвідом у всесвітньому музичному середовищі». Активне застосування музичних комп'ютерних технологій спрямоване на принципово новий інноваційний вимір у процесі навчання музики. Аналізуючи особливості впровадження VR-технологій для імітації концертних виступів, інтерактивного навчання та занурення в музичне середовище, автори стверджують, що «сучасні тенденції в освіті відходять від традиційних концепцій репродуктивного навчання на користь персоналізованого підходу, який акцентує увагу на розвитку творчих здібностей студентів». Науковці стверджують, що «цифровізація відкриває нові методики викладання, такі як використання інтерактивних додатків, мультимедійних матеріалів, онлайн-курсів, що робить навчання більш ефективним і креативним. Поява великої кількості програмного забезпечення та додатків, які активно використовують музиканти, робить надзвичайно актуальною проблему адаптації існуючих методик вивчення музики та підвищення професійної підготовки самих педагогів» (Кишакевич, Стець, 2024).

Роль цифрових музичних інструментів у професійній підготовці студентів музично-виконавських спеціальностей обґрунтовано у дослідженнях К. Цимбал та С. Цимбала, у яких розкрито історію створення та технічні характеристики цифрових музичних інструментів, навички гри й способи звуковидобування на клавішних синтезаторах і цифрових фортепіано, технологію обробки звуку та елементарного аранжування, а також наведено класифікацію цифрових музичних інструментів та їхні технічно-виконавські можливості з метою подальшого їх використання в освітній, педагогічній та концертно-виконавській діяльності (Цимбал, 2023). Заслужують на увагу визначені авторами *педагогічні умови*, які забезпечують ефективність професійної підготовки студентів у класі цифрових музичних інструментів, а саме: спрямованість освітнього процесу на формування ІТ-компетентності у галузі інструментального виконавства та готовності до використання цифрових музичних інструментів у концертно-виконавській і педагогічній діяльності; актуалізація

теоретичного й практичного досвіду студентів, набутого у класах музично-теоретичних та інструментально-виконавських дисциплін; сприяння творчій самореалізації та розкриттю творчого потенціалу кожного студента (Цимбал, 2023, с. 271). Дослідники стверджують, що «опанування студентами цифрових музичних інструментів є пріоритетною складовою професійної підготовки сучасного піаніста-виконавця в університеті; володіння музично-інформаційними технологіями та навичками гри на цифрових музичних інструментах значно розширює сферу професійної діяльності піаніста як педагога, концертного виконавця, організатора дитячої музичної творчості, керівника або учасника різноманітних мистецьких проєктів» (Цимбал, 2023, с. 271).

Значення цього дослідження для професійної підготовки бакалаврів музичного мистецтва у вітчизняних університетах зумовлене тим, що значна кількість інструментів, які використовують у класах естрадного співу, є цифровими, а студенти, які вступають на навчання за цією спеціалізацією, часто послуговуються навичками співу на слух та акомпанування собі за допомогою функції «автоакомпанемент». Ці особливості необхідно врахувати у фортепіанному навчанні студентів-вокалістів естрадної спеціалізації.

Застосування цифрових музичних інструментів та інноваційних методик навчання вокалістів гри на фортепіано є актуальним у фаховій підготовці естрадних співаків в університеті. І тут ми маємо акцентувати увагу на універсальності методів і прийомів, що застосовуються на заняттях з естрадного співу, а також на універсальності викладача, який має володіти як вокальною, так й інструментальною методиками. Цікавим у цьому контексті є практичний досвід зарубіжних викладачів вокалу, які мають фортепіанну освіту. Так, приміром, Б. Стоукс (піаністка, вокалістка, композитор і педагог, а також організатор товариства “The Versatile Musician” («Універсальний музикант», яке поєднує відеоуроки, друковані матеріали та надає в реальному часі практичну й методичну допомогу викладачам музики) зазначає: «Мені пощастило навчити сотні співаків гри на фортепіано. Так багато уроків та курсів гри на фортепіано для співаків є неефективними, тому що вони не дають точного уявлення про те, що саме співак повинен робити за клавіатурою. Натомість багато часу витрачається на методичні посібники та вправи, які насправді не відповідають потребам співаків» (Stokes, 2021).

У цих словах Б. Стоукс сформулювала методичну проблему, на розв'язання якої спрямований наш науковий пошук та практична педагогічна діяльність, що базується на багаторічному досвіді авторів цієї статті у сфері сольного та ансамблевого фортепіанного виконавства, концертмейстерства (акомпанування професійним спі-

вакам) та викладання фортепіано для студентів університету різних музичних спеціалізацій.

Результати дослідження. Здійснений аналіз науково-методичної літератури та узагальнення практичного досвіду уможливили виявлення спільного й відмінного (специфічного) у викладанні фортепіано як спеціального / основного музичного інструмента та загального фортепіано як однієї із навчальних дисциплін у фаховій підготовці студентів-вокалістів в університеті. Це дало нам змогу визначити ті аспекти, які мають бути враховані викладачами фортепіано для вокалістів, щоб навчання співаків у фортепіанному класі було мотивованим та професійно орієнтованим.

В опануванні вокалістами фортепіано не ставиться мета довести їхні піаністичні уміння до досконалості. Але володіння цим інструментом у межах, необхідних для навчальної та майбутньої вокально-педагогічної роботи, є показником загальної музичної ерудованості студента та фахової компетентності майбутнього викладача сольного співу.

Володіння фортепіано створює базу для успішного засвоєння студентами-вокалістами навчального матеріалу з фахових дисциплін (таких як сольний спів, методика викладання вокалу, сольфеджіо, теорія музики, гармонія, вокальний ансамбль, методика роботи з вокальним ансамблем, диригентський клас тощо), а також для проходження педагогічної практики в закладах початкової мистецької освіти, де робота з учнем у вокальному класі потребує умінь добирати та грати на фортепіано вокальні вправи й нескладні поспівки, які б відповідали завданням вокального та загальномузичного розвитку учня певної вікової групи.

Інколи недостатньо розвинені (як для вокаліста) піаністичні уміння стають на заваді реалізації вокально-педагогічних завдань, коли студент-практикант може грати вокальні вправи тільки в одній-двох тональностях, не вміючи виконувати модуляції у всі тональності вгору й униз (що є необхідним для розспівування учня на початку заняття), або ж вибирає на клавіатурі октаву, яка не відповідає регістру звучання дитячого голосу. За традицією, що склалася у вокальному навчанні, фортепіанний супровід до вокалізів та вокальних творів виконує концертмейстер, а розспівування учня / студента на початку індивідуального заняття проводить сам викладач, виконуючи на фортепіано необхідні вправи (для формування у свого вихованця певних видів вокальної техніки), одночасно ілюструючи головам певні вокальні прийоми або вправу в цілому та контролюючи якість виконання учнем / студентом свого завдання.

Такі інтегровані уміння мають бути доведені до автоматизму, оскільки саме вони забезпечують виконавську свободу та мобільність викладача

сольного співу. Але це не означає, що фортепіанна підготовка студента-вокаліста має обмежуватися тільки грою вокальних вправ. Формування інструментально-виконавських умінь співака має здійснюватися на нескладних фортепіанних творах різної форми, жанрів і стилів. При цьому слід урахувати не тільки рівень загального музичного розвитку студента, але і його індивідуально-психологічні особливості (музичні здібності, музичну пам'ять, здатність до навчання, прагнення творчого самовдосконалення, темперамент, естетичні потреби та художній смак), що забезпечить індивідуальний підхід до кожного студента та його професійний розвиток засобами фортепіанного виконавства.

На початковому етапі навчання вокаліста у фортепіанному класі викладач має звертати увагу студента на те, що художній образ музичного твору відтворюється комплексом виражальних засобів (таких як звуковисотність, метроритмічна організація музичних побудов, фактура викладу музичного матеріалу, ладові співвідношення різних елементів твору, темброве забарвлення тощо), а фортепіанна техніка є однією із важливих складових виконавської майстерності, яка забезпечує свободу виконання та здатність до інтерпретації музичних творів. Студент має розуміти, що символізм цих засобів є запорукою вдалого втілення творчого задуму композитора.

Формування піаністичних умінь студента-вокаліста, який до вступу в університет не навчався гри на фортепіано, має починатися з формування суто фізичних навичок (таких як правильне положення корпусу під час гри, постановка рук та правильне їх розміщення на клавіатурі, положення кистей і пальців), що забезпечить формування виконавського апарату студента, раціональний розподіл сил й економію рухів, фізичну витривалість та запобігання затисненню м'язів під час багатогодинних занять, а також сприятиме якісному звуковидобуванню на фортепіано. Правильна постава під час гри на фортепіано є особливо необхідною для співу під власний акомпанемент, що забезпечить вокалістові ефективну роботу діафрагми та легенів, які є регуляторами співацького дихання.

У формуванні виконавського апарату слід пам'ятати про те, що студенти-вокалісти різного віку (від 18 до 20+ років) мають вже сформовані фізичні особливості (зріст, поставу корпусу, довжину й рухливість пальців тощо). Тому у цьому процесі не слід одразу «ламати» звичні для них рухи та прийоми гри, здобуті інколи в процесі самостійного музикування (приміром, на електронних клавішних інструментах). Викладач має дотримуватися правила «не нашкодити», не відбити бажання опановувати фортепіано, а поступово й методично формувати виконавський апарат у процесі засвоєння студентом нескладно-

го інструктивного матеріалу (гам, вправ, етюдів) та навчального репертуару (фортепіанних п'єс, нескладних поліфонічних творів, окремих частин творів великої форми).

При цьому слід пам'ятати про взаємозв'язок технічного і художнього аспектів у навчанні вокалістів гри на фортепіано: без сформованої техніки гри неможливо доцільно застосувати музично-виражальні засоби та відтворити художній образ музичного твору; а без розуміння художньо-творчого задуму композитора неможливо визначити, оволодіти і застосувати необхідні технічно-виконавські прийоми. Тому вивчення вправ та етюдів на різні види техніки слід поєднувати з опануванням емоційно-образного аспекту фортепіанного виконавства, спрямованого на формування у студента культури звуку, творчої уяви тощо. Необхідний для цього навчальний матеріал ми наводили в наших попередніх публікаціях.

Головним завданням опрацювання студентом технічного матеріалу на заняттях з фортепіано є: а) засвоєння аплікатурно-технічних формул та алгоритмів їх застосування у процесі гри; б) координація роботи пальців та закріплення необхідних виконавських прийомів; в) розвиток вправності та легкості виконання засобом раціональних рухів пальців, кисті й передпліччя при зміні позицій; г) відчуття опори в досягненні рівності й повноти звучання.

Отже, розвиток технічних навичок неможливий без роботи над якістю звуку, а звукова виразність є одним із найважливіших засобів фортепіанного виконавства.

Для більшої наочності формування у вокаліста виразності гри можна її порівнювати з технікою кантиленного співу, застосовуючи метод вокалізації окремих фрагментів фортепіанних творів, що сприятиме розумінню студентом взаємозв'язку між вокальною та фортепіанною технікою, а також забезпечить ефективне засвоєння художньо-творчого аспекту роботи над музичними творами у різних виконавських класах.

Здобуті у фортепіанному класі технічно-виконавські навички і прийоми студенти-вокалісти можуть застосовувати у роботі над вокальними вправами. Для ефективного опанування цього виду фахової діяльності студентам потрібна допомога викладача у визначенні раціональної (зручної) аплікатури, яка б забезпечувала легкість і швидкість гри нескладних послідовок у різних тональностях. Залежно від рівня фортепіанної підготовки студента ми радимо застосовувати різні за складністю варіанти їх виконання: 1) тільки вокальна партія (мелодія) і бас; 2) бас та акордовий (гармонічний) супровід без мелодії; 3) вокальна партія та гармонічний супровід з басом; 4) вокальна партія, гармонічний супровід з басом та модуляційний акорд (для переходу в наступну тональність).

Для модуляції в тональність, на півтону вище від попередньої, можна застосовувати неповний доміантовий секундакорд до нової тональності (D2 з пропущеною квінтою у мелодичному розташуванні терції) і розв'язувати його у тонічний секстакорд (T6) нової тональності, потім за таким алгоритмом переходити в нові тональності вгору. Це уможливить залишати на місці другий палець правої руки, перший палець плавно перемістити на півтону вниз, а п'ятий поставити на півтону вище від четвертого (тобто на сусідню клавішу). Цю вправу слід повторювати багато разів у різних тональностях. А для доброї орієнтації студента у гармонічних функціях доцільно грати у всіх тональностях таку гармонічну послідовність: тоніка — субдомінанта — доміанта — тоніка (T–S–D–T). При цьому слід вибирати таке мелодичне розташування звуків в акордах, яке б потребувало мінімального переміщення пальців на клавіатурі. Це забезпечить ергономічність гри акомпанементу до вокальних вправ. Отже, виконання такого завдання потребує застосування зручних аплікатурних прийомів та залучення знань з теорії музики і гармонії, що актуалізує знання з музично-теоретичних дисциплін у фортепіанному та вокальному класах.

Узагальнюючи викладений матеріал, визначимо основні професійно орієнтовані *методи фортепіанного навчання студентів-вокалістів*, які ґрунтуються на принципах міждисциплінарності та педагогічної доцільності:

- музично-теоретичного аналізу (застосовується для визначення жанру, форми, тонального плану, фактури та метроритмічних особливостей фортепіанного твору або етюду);

- художньо-педагогічного аналізу (полягає у визначенні характеру фортепіанного твору, його художньої цінності та значення у творчому розвитку студента, розробленні інтерпретаційного плану твору й визначенні основних етапів роботи над ним);

- виконавського аналізу (передбачає аналіз нотного тексту з метою визначення виконавських завдань щодо розподілу тематичного матеріалу, вибору раціональної аплікатури, штрихів, динаміки, агогіки тощо; полягає у прогнозуванні виконавських труднощів та способів їх подолання);

- словесні методи (застосовуються для пояснення викладачем основних положень з теорії та практики фортепіанного виконавства, для постановки навчальних завдань та педагогічного аналізу їх виконання);

- систематизації (полягає в упорядкуванні навчального репертуару за рівнем складності та жанрово-стильовими ознаками);

- ілюстрування (ілюстрація / гра викладачем музичних творів, які пропонуються студентові для вивчення у поточному семестрі; показ викладачем прийомів гри, необхідних для виконання

складних фрагментів фортепіанного твору, етюду, вправи, гами);

— вокалізації (проспівування викладачем окремих фраз, речень, мотивів для ілюстрації виразного інтонування та артикуляції мелодії);

— слухового контролю (сприяє розвитку аналітичного музичного слуху студента та вмінню коригувати власну гру відповідно до виконавських завдань);

— координації функцій виконавського апарату (виправлення у студента недоліків постановки та формування злагодженої роботи усіх функціональних складових, які беруть участь у звуковидобуванні);

— педагогічного моделювання (створення на заняттях з фортепіано педагогічних ситуацій, що спонукають студента до застосування специфічних прийомів гри, які використовуються у вокальній практиці);

— самоаналізу та самооцінювання (забезпечує формування критичного мислення студента засобом оцінювання якості виконання свого навчально-творчого завдання та досягнення/недосягнення поставленої мети).

Застосування означених методів фортепіанного навчання з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента та завдань фахової підготовки вокалістів в університеті сприятиме ефективному формуванню професійних компетентностей майбутніх викладачів сольного співу.

Висновки. Дослідження специфіки та методів викладання фортепіано для студентів спеціальності «Сольний спів» дає змогу дійти таких висновків:

1) заняття студентів-вокалістів у фортепіанному класі сприяють імплементації піаністичних навичок і прийомів у практику вокального нав-

чання, що забезпечує міждисциплінарну взаємодію та комплексне формування фахових компетентностей;

2) використання фортепіано в освітній діяльності студентів-вокалістів сприяє розвитку навичок читання нот з аркуша, допомагає краще розпізнавати на слух та візуалізувати на клавіатурі тональності, інтервали й акорди, що є необхідним для навчальної та подальшої вокально-педагогічної діяльності;

3) володіння навичками фортепіанної гри допомагає вокалістам самостійно розучувати вокально-технічний матеріал (вправи, вокалізи), концертно-виконавський репертуар (вокальні твори та вокальні партії у синтетичних музичних жанрах, таких як опера й оперета), аналізувати партитури та працювати над співацькою інтонацією без постійної підтримки концертмейстера;

4) гра на фортепіано формує у студентів здатність до інтерпретації музичних творів, сприяє розвитку когнітивних функцій, музичного слуху, музичної пам'яті, уваги, просторового мислення тощо;

5) сформованість піаністичних умінь дає студентам-вокалістам виконавську свободу та впевненість у собі, що є передумовою творчого самовдосконалення та професійного розвитку;

6) володіння фортепіано є показником фахової мобільності та професіоналізму вокаліста.

Перспективи подальших досліджень. Наведений у цій статті матеріал не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми. Окремого дослідження потребують методи роботи студентів над фортепіанним акомпанементом до вокальних творів і вокалізів, що й визначить предмет нашого подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаркуша Л., Економова О., Бутенко Т. Форми та методи фахової підготовки студентів університету у класі спеціального інструменту (фортепіано). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 53, т. 1. С. 277–283. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-40>
2. Кишакевич Б.Ю., Кишакевич С.В., Стець Г.В. Сучасні тенденції цифровізації музичної освіти. *Академічні візії*. 2024. Вип. 27. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/888/822>. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10605176>
3. Макарова Е., Яковенко В. Вправи та вокалізи : навч.-метод. посіб. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. 58 с.
4. Овчаренко Н.А. Основи вокальної методики: наук.-метод. посіб. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. 116 с. ISBN 966-7997-96-0.
5. Освітньо-професійна програма 025.00.02 «Сольний спів» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво», кваліфікація «Бакалавр музичного мистецтва». Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 17 с.
6. Пляченко Т.М. Методика викладання вокалу: навч.-метод. посіб. Кіровоград: КДПУ, 2005. 80 с.
7. Пляченко Т.М. Наукові засади викладання основного музичного інструмента в умовах університетської освіти. *Ars musicae: музично-освітологічний дискурс*. 2014. № 1. С. 9–13.
8. Цимбал К., Цимбал С. Цифрові музичні інструменти у професійній підготовці студентів-піаністів в університеті. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61, т. 3. С. 266–273. URL: https://www.aprh-journal.in.ua/archive/61_2023/part_3/43.pdf. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-43>

9. Шрамко О.І. Основний музичний інструмент: алгоритми методики: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 219 с. ISBN 978-966-2915-55-6.
10. Bengtsson, S. L., & Ullen, F. Dissociation between Melodic and Rhythmic Processing during Piano Performance from Musical Scores. *NeuroImage*. Vol. 30. Issue 1. March 2006, pp. 272–284. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.09.019>
11. Piano Skills for Singers: Empowering Vocalists at the Keyboard Article. (2022). *Piano & Voice with Brenda*. URL: <https://pianoandvoicewithbrenda.com/piano-skills-for-singers-article/> (дата звернення: 03.02.2025).
12. Stokes, B. E. (2021). What Piano Skills do Singers Need? URL: <https://pianoandvoicewithbrenda.com/wp-content/uploads/2021/08/What-Piano-Skills-Do-Singers-Need-Piano-and-Voice-with-Brenda.pdf> (дата звернення: 01.02.2025).
13. Vilar, J. M. P., & Grau, L. V. (2020). Vocal Piano Accompaniment: A Constant Research Towards Emancipation. *English Language, Literature & Culture*, 2020. 5(1), pp. 13–24. DOI: <https://doi.org/10.11648/j.ellc.20200501.12>

REFERENCES

- Harkusha, L., Ekonomova, O., & Butenko, T. (2022). Formy ta metody fakhovoi pidhotovky studentiv universytetu u klasi spetsialnogo instrumentu (fortepiano) [Forms and Methods of Professional Training of University Students in the Class of a Special Instrument (piano)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, Vyp. 53, T. 1, pp. 277–283 [in Ukrainian].
<https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-40>
- Kyshakevych, B. Yu., Kyshakevych, S. V., & Stets, H. V. (2024). Suchasni tendentsii tsyfrovizatsii muzychnoi osvity [Current Trends in the Digitalization of Music Education]. *Akademichni vizii*, Vyp. 27 [in Ukrainian].
<https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/888/822>
- Makarova, E., & Yakovenko, V. (2010). *Vpravy ta vokalizy [Exercises and Vocalizations]*. Navchalno-metodychnyi posibnyk, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv [in Ukrainian].
- Ovcharenko, N. A. (2006). *Osnovy vokalnoi metodyky [Fundamentals of Vocal Methodology]*. Naukovo-metodychnyi posibnyk, Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim, ISBN 966-7997-96-0 [in Ukrainian].
- Osvitnio-profesiina prohrama 025.00.02 «Solnyi spiv» (2021). [Educational and Professional Program 025.00.02 «Solo Singing»] persoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity. Haluz znan 02 «Kultura i mystetstvo», spetsialnist 025 «Muzychne mystetstvo», kvalifikatsiia «Bakalavr muzychnoho mystetstva», Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv [in Ukrainian].
- Pliachenko, T. M. (2005). *Metodyka vykladannia vokalu [Methods of Teaching Vocals]*. Navchalno-metodychnyi posibnyk, Kirovohrad: KDPU [in Ukrainian].
- Pliachenko, T. M. (2014). Naukovi zasady vykladannia osnovnogo muzychnogo instrumenta v umovakh universytetskoï osvity [Scientific Principles of Teaching the Main Musical Instrument in the Conditions of University Education]. *Ars musicae: muzychno-osvitolohichniy dyskurs*, 1, pp. 9–13 [in Ukrainian].
- Tsymbal, K., Tsymbal, S. (2023). Tsyfrovi muzychni instrumenty u profesiinii pidhotovtsi studentiv-pianistiv v universyteti [Digital Musical Instruments in the Professional Training of Piano Students at the University]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 61, T. 3, pp. 266–273 [in Ukrainian].
https://www.apfn-journal.in.ua/archive/61_2023/part_3/43.pdf
- Shramko, O. I. (2008). *Osnovnyi muzychnyi instrument: alhorytmy metodyky [Basic Musical Instrument: Algorithms of methodology]*. Navch.-metod. posibnyk, Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim, ISBN 978-966-2915-55-6 [in Ukrainian].
- Bengtsson, S. L., & Ullen, F. (2006). Dissociation between Melodic and Rhythmic Processing during Piano Performance from Musical Scores. *NeuroImage*, March 2006, Vol. 30, Issue 1, pp. 272–284 [in English].
<https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.09.019>
- Piano Skills for Singers: Empowering Vocalists at the Keyboard: Article. (2022). *Piano & Voice with Brenda* [in English].
<https://pianoandvoicewithbrenda.com/piano-skills-for-singers-article/>
- Stokes, B. E. (2021). What Piano Skills do Singers Need? *Piano & Voice with Brenda* [in English].
<https://pianoandvoicewithbrenda.com/wp-content/uploads/2021/08/What-Piano-Skills-Do-Singers-Need-Piano-and-Voice-with-Brenda.pdf>
- Vilar, J. M. P., & Grau, L. V. (2020). Vocal Piano Accompaniment: A Constant Research Towards Emancipation. *English Language, Literature & Culture*, 5(1), pp. 13–24 [in English].
<https://doi.org/10.11648/j.ellc.20200501.12>

Olga LIASHENKO,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Instrumental-Performance Mastery,
Faculty of Music and Choreography,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5840-8178>
o.liashenko@kubg.edu.ua

Liudmyla HARKUSHA,

Senior Lecturer at the Department
of Instrumental-Performance Mastery,
Faculty of Music and Choreography,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-7078-7994>
l.harkusha@kubg.edu.ua

IMPLEMENTATION OF PIANO TEACHING METHODS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF VOCAL STUDENTS

Abstract. The article scientifically substantiates the role of the piano in the professional training of vocal students at the university and proves the appropriateness of applying pianistic methods and techniques in vocal education practice. The scientific and educational-methodological literature on the professional training of university students in piano and vocal classes has been analysed. Less-researched aspects of this scientific problem have been identified, and tasks for their theoretical justification and practical implementation in the educational process have been outlined. The methods of scientific research, the application of which ensures a comprehensive exploration of the chosen topic, have been determined. The specifics of teaching vocalists in the piano class have been revealed. The basic principles of teaching piano in the university education system have been analyzed. The theoretical and practical aspects of students' educational activities in the piano class have been characterized. A comparison of the tasks of piano training for instrumental students and vocal students has been made. The professional functions of a music instrument teacher at the university (educational, developmental, educational, artistic-creative, and scientific-methodological) have been outlined. The necessity of familiarizing piano instructors with the content of vocal training for students has been proven, with the aim of identifying those types of educational work that require the application of pianistic skills and specific playing techniques. Aspects that teachers should consider to motivate vocal students and professionally guide their piano training have been identified. The necessity of interdisciplinary interaction in shaping the professional competencies of vocal students in the piano class has been argued. Examples of the application of pianistic skills in performing vocal exercises on the piano, which require knowledge from music-theoretical disciplines, have been provided. The methods of piano training for students specializing in "Solo Singing" have been structured, and their pedagogical purpose has been defined. It has been stated that the piano classes for vocal students ensure the implementation of pianistic skills and techniques in the practice of vocal training.

Keywords: vocal student, professional training, university education, piano class, piano teaching methods, piano skills and techniques.

Стаття надійшла до редакції: 08.01.2025.

Прийнято до друку: 27.03.2025.